

Analyzing the Role of Metaphor in Understanding Non-Objective Concepts

(Case of Study: Second and THird Grade Heavenly Gifts)

Mansour Alizadeh Begdilo*

Seyed Mohammad Seyed Kalan**

Abdul Hossein Heydari***

Abstract

Metaphor is an effective tool in understanding abstract concepts. The present study examines the use of metaphor in the second and third elementary school books of heavenly gifts and its role in understanding intangible concepts. In this regard, information about "domains of origin and destination", "generalization of multiple meanings" and "partial mapping" were collected in two separate tables and analyzed. According to the findings of the research, the authors in the second grade have used 38 metaphors to understand abstract concepts, 16 lessons and in the third grade 46 metaphors to understand the concepts of 16 lessons. Therefore, in each of the foundations, four out of 20 lessons are completely devoid of metaphor. This, along with lessons where metaphor is not used, shows that the scattering of metaphors does not follow a regular diagram for use in all lessons; therefore, in a significant number of lessons, this tool has not been used properly. Considering the diversity of the origin domains used, it shows that the authors used 24 types of source domains to understand 23 species of destination in second grade of primary school and 36 types of origin for objectifying 35 species of destination in third grade of primary school. As a result, with the advancement of students to higher level and their cognitive development, frequency and variety of metaphor usage in the book of heavenly gifts has increased. It is better to take a balanced look at the frequency and variety of metaphor usage in all courses by authors to facilitate the learning of intangible concepts.

Key Words: Cognitive metaphor, abstract concepts, cognitive development, heavenly gifts, student.

* Sayer, Persian Literature, Faculty of Literature and Humanities, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran, (corresponding author), shang.m90@gmail.com.

** Department of Educational Sciences, Farhangian University, PO Box 889-14665, Tehran, Iran, m.siedkalan@gmail.com.

*** Ph.D., Assistant Professor, English Language Teaching Department, Farhangian University, Tehran, Iran, heidari_84@gmail.com.

واکاوی نقش استعاره در تفهیم مفاهیم غیرعینی (مورد مطالعه: هدیه‌های آسمانی دوم و سوم دبستان)

منصور علی‌زاده بیگدیلو*

سیدمحمد سیدکلان**

عبدالحسین حیدری***

چکیده

استعاره ابزاری مؤثر در تفهیم مفاهیم انتزاعی است. پژوهش حاضر میزان بهره‌مندی کتاب هدیه‌های آسمانی دوم و سوم دبستان از استعاره و نقش آن در تفهیم مفاهیم ناملموس را بررسی می‌کند. در همین راستا اطلاعات مربوط به «قلمروهای مبدا و مقصد»، «تعمیم چند معنا» و «نگاشت جزئی» به تفکیک درس‌های هر دو پایه، در دو جدول مجزا جمع‌آوری شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. طبق یافته‌های پژوهش، مؤلفان در پایه دوم از ۳۸ استعاره برای تفهیم مفاهیم انتزاعی ۱۶ درس و در پایه سوم از ۴۶ استعاره برای تفهیم مفاهیم ۱۶ درس بهره برده‌اند. بنابراین در هریک از پایه‌ها، ۴ درس از ۲۰ درس به کلی از عنصر استعاره بی‌بهره بوده‌اند. این امر در کنار درس‌هایی که در آن از استعاره استفاده نشده است، نشان می‌دهد که پراکندگی استعاره‌ها از جهت به کارگیری در همه درس‌ها از نمودار منظمی پیروی نمی‌کند؛ لذا در تعداد قابل توجهی از درس‌ها این ابزار به نحو شایسته‌ای به کار نرفته است. توجه به تنوع قلمروهای مبدا استفاده شده، نشان می‌دهد که مؤلفان از ۲۴ نوع حوزه مبدا برای تفهیم ۲۳ گونه حوزه مقصد در پایه دوم دبستان و از ۳۶ نوع حوزه مبدا برای عینی کردن ۳۵ گونه حوزه مقصد در پایه سوم دبستان استفاده کرده‌اند. در نتیجه، با ارتقاء دانش‌آموزان به پایه بالاتر افزایش و رشد شناختی آنها، بسامد و تنوع کاربرد استعاره در کتاب هدیه آسمانی بیشتر شده است. بهتر است نگاه متوازن به فراوانی و تنوع کاربرد استعاره در کلیه دروس از سوی مؤلفان مورد توجه قرار گیرد تا به تسهیل یادگیری مفاهیم ناملموس کمک شایانی کند.

واژگان کلیدی: استعاره‌شناختی، مفاهیم انتزاعی، رشدشناختی، هدیه‌های آسمانی، دانش‌آموز.

* سایر، ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)
shang.m90@gmail.com

** گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵ تهران، ایران
m.siedkalan@gmail.com

*** دکترای تخصصی، استادیار، گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران
heidari_84@gmail.com تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۵ تاریخ تأیید: ۱۴۰۲/۱۰/۲۹

مقدمه

استعاره از ابزارهای مهم ذهن و زبان است که انجام تحقیقات متعدد و نگارش کتب مختلف در جهت شناخت و نمایاندن نحوه کارکرد آن از زمان ارسطو تا به امروز ادامه داشته است. درخصوص استعاره دو دیدگاه وجود دارد. گروه اول، نگاهی زیبایی‌شناسانه و بلاغی به آن دارند و استعاره را ابزاری جهت تزئین کلام و ایجاد گیرایی بیشتر در بیان می‌دانند. در این دیدگاه، استعاره از آن رو که خاستگاه ابداع و فردیت سبکی است (فتوحی، ۱۳۹۲، ص ۳۳۴)، هنری‌ترین نوع تشبیه در نظر گرفته می‌شود (فاطمی، ۱۳۷۹، ص ۱۵۷). پیشینه فکری پیروان این دیدگاه به آراء ارسطو برمی‌گردد که در کتاب فن شعر استعاره را استعمال یا نقل اسم چیزی برای چیز دیگر می‌داند (هاوکس، ۱۳۸۶، ص ۱۹ و زرین‌کوب، ۱۳۷۴، ص ۱۵۲). این تعریف پایه‌های تعاریف بعدی استعاره را شکل می‌دهد و آن را تنها شامل جابجایی در سطح واژه و لغت می‌داند و مفاهیم را دربر نمی‌گیرد؛ در نتیجه این دیدگاه استعاره را بیشتر از آنکه امری ذهنی تلقی کند، آن را امری لفظی و زبانی می‌داند (صدری، ۱۳۸۵، ص ۴). گروه دوم، استعاره را نه به‌عنوان عنصری بلاغی بلکه ساختی شناختی و مفهومی می‌دانند. آنها بنیان استعاره را نه در شباهت بلکه بر پایه ارتباط قلمروهای متقاطع همزمان در تجربه انسان و درک شباهت‌های این حوزه‌ها می‌دانند (هاشمی، ۱۳۸۹، ص ۱۲۲). به اعتقاد آنها استعاره، درک یک حوزه مفهومی به صورت یک حوزه مفهومی دیگر است (پوراابراهیم، ۱۳۹۰، ص ۲۱). برای نمونه در بیت زیر مولوی برای درک بهتر حوزه مقصد «روح» که مفهومی انتزاعی است، از حوزه مبدأ «مرغ» که مفهومی عینی و ملموس است استفاده کرده است:

«گفتم از آغاز مرغ روح ما بی‌پر
گفت هین بشکن قفس آغاز

(مولوی، ۱۳۷۸، ص ۶۸۷)

انتشار کتاب استعاره و اندیشه در سال ۱۹۷۹ به وسیله ارتونی^۱ موجب شد تا استعاره به موضوعی فکری تبدیل شود و تغییر دیدگاه سنتی استعاره به دیدگاهی شناختی را در پی داشته باشد (قوام، ۱۳۹۱، ص ۱۴۷). اما پس از انتشار کتاب استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم^۲ به وسیله جورج لیکاف^۲ و مارک جانسون بود که نظریه استعاره شناختی یا مفهومی به‌عنوان رویکردی نوین در مطالعه استعاره به شکلی نظام‌مند مطرح شد. آنها توانستند با بررسی نمونه‌های مختلف در برخی از زبان‌ها نظریه خود را به اثبات رسانند. لیکاف و جانسون استعاره را پدیده‌ای شناختی می‌دانند و آنچه را که در زبان ظاهر می‌شود، نمود آن پدیده محسوب می‌کنند (گلفام، ۱۳۸۱، ص ۳).

1. Ortony

2. George Lakoff

آنها معتقدند که نظام مفهومی معمول ما، در شرایطی که در آن می‌اندیشیم و عمل می‌کنیم، در اصل اساسی استعاری دارد (Lakoff, 1980, 454 & Lakoff, 2003, 4). همچنین در نظر گیز^۱ «استعاره به‌عنوان طرحی بنیادی از اندیشه در خدمت بسیاری از کارکردهای شناختی، ارتباطی، و فرهنگی/ایدئولوژیکی قرار می‌گیرد» (Gibbs, 2017, 6). بنابراین استعاره در مصادیق رخ نمی‌دهد و شکلی صرفاً زبانی ندارد؛ یعنی اینکه تنها با در کنار هم قرار دادن برخی از کلمات استعاره خلق نمی‌شود؛ بلکه شکل‌گیری استعاره در ذهن انسان و بین مفاهیم اتفاق می‌افتد (صدری، ۱۳۸۵، ص ۵۸). بدین شکل که «سیستم مفهومی ما شامل هزاران مفهوم ملموس و هزاران مفهوم انتزاعی است. [...] استعاره مجموعه‌ای از نگاشت بین یک حوزه منبع عینی یا فیزیکی و یک حوزه هدف انتزاعی تر است» (kövecses, 2010, 77) که ویژگی‌ها، فرایندها و روابط میان مفاهیم هریک از این دو قلمرو در ذهن ما ذخیره می‌شود (هاشمی، ۱۳۹۲، ص ۷۸) و ذهن ما از این امکان جهت شناخت بهتر پدیده‌ها بهره می‌گیرد.

توجه به پایه‌های تجربی استعاره‌ها مورد دیگریست که از اصول اساسی استعاره مفهومی به شمار می‌رود. زیرا استعاره‌های به کار گرفته شده از جانب ما، ریشه در تجاربی دارد که از محیط اطرافمان کسب می‌کنیم. این تجارب دو نوع هستند: «۱. تجربه‌های عینی، که حاصل دریافت قوای حسی آدمی‌اند، مانند درک حوزه‌های مفهومی همچون مکان، حرکت، دما و غیره؛ ۲. تجربه‌های انتزاعی، مانند حوزه عواطف، زمان و نظایر آن» (راسخ مهند، ۱۳۹۴، ص ۲۷). این تجارب با تاثیری که در ناخودآگاه ما می‌گذارند به شکل‌گیری زبان استعاری ما کمک می‌کنند؛ یعنی ذهن از آنها جهت شناسایی پدیده‌های نو، انتزاعی و یا کم‌تر شناخته‌شده بهره می‌برد. این تجارب از مکانی به مکان دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر می‌تواند متفاوت باشد (کریمی، ۱۳۹۲، ص ۱۴۴). از همین روست که برخی مفاهیم در بین ملل مختلف تفاوت‌های قابل توجهی با یکدیگر دارند.

روان‌شناسان متعددی در خصوص رشد انسان و مراحل آن سخن گفته‌اند. شناخت مراحل رشد و شاخصه‌های مهم هر یک از این مراحل، می‌تواند در پیشبرد اهداف آموزشی و تربیتی بسیار مؤثر باشد. در پژوهش حاضر نظریه رشد شناختی پیاژه مورد توجه ما بوده است؛ مطابق با این نظریه رشد شناختی یا ذهنی کودک به چهار مرحله اصلی تقسیم شده است: ۱. مرحله حسی- حرکتی (از تولد تا ۲ سالگی)؛ ۲. مرحله پیش عملیاتی (از ۲ تا ۷ سالگی)؛ ۳. مرحله عملیاتی عینی یا محسوس (از ۷ تا ۱۱ سالگی)؛ ۴. عملیات صوری یا انتزاعی (۱۱ تا ۱۵ سالگی)؛ (سیف، ۱۴۰۱، ص ۸۴). «در مرحله سوم، که هم زمان با دوره دبستان است، کودک توانایی

1. Gibbs

انجام عملیات منطقی عینی را می‌یابد و یا به عبارت دیگر، می‌تواند ارتباط امور ملموس و عینی را در ذهن خود استنتاج نماید. او همچنین می‌تواند تفاوت میان گروه‌های اشیاء را دریابد و آنها را طبقه‌بندی کند» (صادقی، ۱۳۹۲، ص ۱۴۹). لیکاف و جانسون نیز وسیلهٔ اولیهٔ شناخت برای انسان را دستگاه حسی-حرکتی و پس از آن ابزار اصلی برای مقوله‌بندی جهان خارج را زبان و عمدتاً شکل استعاری می‌دانند (رقیب‌دوست، ۱۳۹۴، ص ۱۴۱). بنابراین استفاده از استعاره در معنای شناختی و جدید آنکه شامل تشبیه، تمثیل، استعاره، نماد و ... نیز می‌شود، در پیشبرد هرچه بهتر اهداف آموزشی و تفهیم مفاهیم غیرعینی دانش‌آموزان نقش مهمی دارد.

نتایج حاصل از پژوهش شادمانی زرنگ «نشان می‌دهد که آموزش استعاری با یادگیری و میزان ماندگاری مطالب در ذهن یادگیرنده رابطهٔ معناداری دارد» (همان، ۱۴۴). زیرا ذهن به کمک استعاره از حوزهٔ مبدا (عینی)، برای شناخت و درک بهتر حوزهٔ مقصد (انتزاعی) استفاده می‌کند. از این میان، پرکاربردترین و مهم‌ترین حوزه‌های مبدأ، به حوزهٔ مبدأ حیوانات تعلق دارد (کوچش، ۱۳۹۳، ص ۳۷). ذهن ما از این حوزه جهت درک حوزه‌های مقصد مختلفی بهره می‌برد. در اصل حوزهٔ مبدأ حیوانات مقوله‌ای است که شرط مقدماتی و اولیه برای اندیشیدن انسان محسوب می‌شود. این پیوستگی بین انتقال و درک مفاهیم، از یک طرف و استعارهٔ مفهومی حیوانات از طرف دیگر، در تجربهٔ ابتدایی انسان ریشه دارد؛ زیرا انسان از آغاز حیات تا زمان مرگ با حیوانات در ارتباط بوده و رویارویی با حیوانات و اهلی کردن آنها از نخستین تجربیات اوست. این امر را می‌توان در تصاویر حیوانات و وسایل شکار آنها در نخستین خط‌های بشری از جمله در «خط سندی» نیز مشاهده کرد (فریدریش، ۱۳۶۸، ص ۶۹) نقش حیوانات در شناخت انسان‌های نخستین به حدی بوده که اسامی تعدادی از آنها در اساطیر ملل مختلف نیز راه یافته است. برخی از این اسامی در بین مردم، مقدس و برخی دیگر اهریمنی تصویر شده‌اند. «گاو پرمایه» در داستان فریدون به‌عنوان تصویری مثبت و «مار» در ماجرای ضحاک به‌عنوان تصویری منفی، از جمله بارزترین این نمونه‌ها در اساطیر ایرانی هستند (فردوسی، ۱۳۶۶، ب ۱۳ و ۱۶۷، ص ۱۸ و ۲۲). در اساطیر بین‌النهرین نیز اشارات متعددی به اسامی حیوانات مختلف شده است؛ ماده گاو و گوساله یکی از این نمونه‌هاست که یک نماد ایزدی و دافع نیروهای اهریمنی به‌شمار می‌رود (بلک، ۱۳۸۳، ص ۹۳). در هر حال، آنچه مهم است کارکرد عینی‌سازی این اسامی است که در قالب استعاره، مفاهیم پیچیده را برای ما ملموس می‌کند.

حوزهٔ مبدا حیوانات در نزد کودکان نیز جایگاه ویژه‌ای دارد زیرا «کودکان از آغاز تولد خود هنگامی که اندکی به شناخت محیط پیرامون خود می‌رسند و جهان طبیعی را باز می‌یابند،

حیوانات را می‌شناسند و به آنها عشق می‌ورزند. کودکان، بی‌آنکه ماهیت حیوانات را بشناسند و یا حتی ضرورتی به شناخت ماهیتشان احساس کنند دوست دارند با آنها بازی کنند و قطعاً زندگی حیوانات و داستان‌های مربوط به آنها برای کودکان بسیار لذت بخش است» (شریفی، ۱۳۸۹، ص ۴۸-۴۹).

در سال‌های اخیر، استعاره و نگاه نوین به آن، از جمله موضوعاتی بوده که مورد توجه پژوهش‌گران زیادی قرار گرفته است. لکن، از میان پژوهش‌های انجام گرفته، تعداد اندکی موضوع استعاره و کودکان را مورد توجه قرار داده‌اند. از جمله این تحقیقات می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- «ارزیابی رشد زبان استعاری در کودکان فارسی زبان: بررسی مقایسه‌ای» از صادقی (۱۳۹۲) که توانش استعاری کودکان ۶، ۷ و ۸ ساله را مورد ارزیابی قرار می‌دهد؛

- «فرایند رشد درک استعاره در کودکان ۶-۸ ساله فارسی زبان» از رقیب دوست و صادقی (۱۳۹۴) که توانایی درک استعاره در کودکان فارسی زبان را در سه گروه سنی ۶، ۷ و ۸ سال بررسی می‌کند؛

- «فراگیری استعاره‌های حرکتی زمان در کودکان فارسی زبان» از منصوری و همکاران (۱۳۹۶) که فراگیری استعاره‌های حرکتی زمان و تعیین سن درک هر یک از انواع استعاره‌های حرکتی زمان در کودکان فارسی زبان را مورد توجه قرار می‌دهد؛

- «بدنمندی استعاره‌های مفهومی و درک مفاهیم انتزاعی در کودکان ۵ تا ۷ ساله فارسی زبان» از سلطانی و همکاران (۱۴۰۰) که فرایند درک مفاهیم انتزاعی کودکان سالم ۵ تا ۷ سال را ارزیابی می‌کند؛

- «بررسی استعاره در ادبیات کودک و نوجوان در چهارچوب زبان‌شناسی شناختی» از شریفی و حامدی شیروان (۱۳۸۹) که ده کتاب داستان کودک و نوجوان را با هدف شناسایی انواع استعاره استفاده شده در آن بررسی کرده و تلاش کرده است تا مشخص کند استعاره در این داستان‌ها برای تسهیل در درک کدام مفاهیم ذهنی استفاده شده است.

از پژوهش‌های یاد شده، به جز مورد اخیر که نوع استعاره‌ها و نقش تسهیل‌گر آنها در درک مفاهیم ذهنی داستان‌ها را بررسی می‌کند، هیچ‌کدام به کارکرد آموزشی و تسهیل‌گر استعاره در یاری رساندن به کودکان در درک بهتر و آسان‌تر مفاهیم انتزاعی نپرداخته‌اند. تلاش پیش‌رو ضمن در نظر گرفتن کارکرد آموزشی استعاره، هدیه‌های آسمانی پایه‌های دوم و سوم دبستان را بررسی می‌کند؛ بنابراین هم از جهت نمونه مورد بررسی و هم از لحاظ هدف با موارد مذکور تفاوت دارد. با توجه به کارکرد شناختی استعاره در رویکرد جدید و اذعان به این نکته که «پاسخ‌ها به عمیق‌ترین پرسش‌ها

در باره هستی انسان به احتمال بسیار زیاد پاسخ‌های استعاره‌ای هستند» (نیلی‌پور، ۱۳۹۴، ص ۶۴)؛ مطالعه و پژوهش در خصوص شیوه‌های آموزش مفاهیم انتزاعی برای کودکان از رهگذر نظریه استعاره شناختی می‌تواند راهگشا باشد؛ زیرا مطابق با آموزه‌های این نظریه، ذهن ما از پدیده‌های ملموس برای شناخت پدیده‌های ناملموس استفاده می‌کند. با در نظر گرفتن کارکرد تفهیمی استعاره در آموختن مباحث انتزاعی به کودکان و توجه به این نکته که استعاره قدرت ادراک ما از جهان را افزایش می‌دهد (بهنام، ۱۳۸۹، ص ۹۳)، اهمیت پژوهش حاضر آشکارتر می‌شود. لذا هدف از انجام این تحقیق بررسی میزان بهره‌مندی از استعاره در هدیه‌های آسمانی دوم و سوم دبستان، واکاوی نقش استعاره‌ها در تفهیم مفاهیم ناملموس، و شناسایی دروس فاقد استعاره خواهد بود.

روش کار و حدود تحقیق

در پژوهش پیش‌رو از روش تحقیق «تحلیل مقوله‌ای محتوا» استفاده شده است. در این روش که از روش تحلیل محتوا محسوب می‌شود، «ابتدا متن مورد نظر را به اجزایی تجزیه می‌کنند. سپس اجزا را در رده‌هایی دسته‌بندی می‌کنند. [...] آنگاه با شمارش فراوانی هر دسته، درصد آنها را مشخص کرده و در نهایت، آمارها را تحلیل می‌کنند» (فتوحی، ۱۳۹۳، ص ۱۵۱). بنابراین، محقق سعی کرده است تا به کمک این روش، ضمن بررسی کتاب هدیه‌های آسمانی دوم و سوم دبستان، مفاهیم انتزاعی را استخراج کرده و آن را از لحاظ میزان بهره‌مندی از استعاره‌ها در تفهیم مفاهیم انتزاعی به کودکان، مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. در همین راستا مفاهیم هریک از درس‌ها مقوله‌بندی شده و روش ملموس کردن آنها از جانب نویسندگان کتاب شناسایی و نوشته شده و در نهایت پس از تحلیل داده‌ها پیشنهاداتی ارائه شده است.

توجه به نیازهای تربیتی و آموزشی کودکان از موضوعات مهمی است که پرداخت به آن می‌تواند از بروز بسیاری از مشکلات و ناهنجاری‌های اجتماعی و از مواجهه با بحران هویت در سنین نوجوانی و جوانی جلوگیری کند. لکن با به‌کارگیری روش‌های مختلف علمی، نیل به اهداف مورد نظر دسترس پذیرتر خواهد بود. کتاب تعلیم و تربیت دینی که تحت عنوان هدیه‌های آسمانی در دوره ابتدایی تدریس می‌شود، با هدف پرورش استعدادها، انگیزه‌ها و تقویت رفتارهای دینی دانش‌آموزان نگارش شده است. جهت دستیابی به این هدف، بهره‌گیری از کارکرد شناختی و آموزشی استعاره‌ها مؤثر خواهد بود. در ادامه و در قالب جدول‌های شماره ۱ و ۲، هریک از دروس پایه‌های دوم و سوم دبستان از جهت میزان استفاده از استعاره برای تفهیم بهتر و آسان‌تر مفاهیم انتزاعی یا کم‌ترشناخته‌شده مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره ۱. نمونه قلمروهای مبدا و مقصد و تعمیم‌های چندمعنایی هدیه‌های آسمانی دوم دبستان
به تفکیک دروس

نام درس	قلمرو مقصد	قلمرو مبدا	تعمیم چندمعنا	نگاشت جزئی	صفحه
درس اول: هدیه‌های خداوند	نعمت‌های خداوند (پدر، مادر، چشم، دست ...)	هدیه	ارزشمند و دوست داشتنی بودن	نعمت‌ها هدیه هستند.	۱۱
	خدا	نقاش	خلق تصاویر زیبا	خدا نقاش است.	۱۳
	دریا	نقاشی	زیبا و مخلوق بودن	دریا نقاشی است.	۱۳
درس دوم: پرنندگان چه می‌گویند؟	آواز خواندن و شکرگزاری پرنده	شکرگزاری انسان	ناطق بودن	پرنده انسان است.	۱۷ و ۱۴
	نعمت	هدیه	ارزشمند و دوست داشتنی بودن	نعمت هدیه است.	۱۶
درس سوم: خاطره ماه	ماه	انسان	ناطق بودن، ناظر بر دعای حضرت زهرا <small>علیها السلام</small>	ماه انسان است.	۱۸
	من (شناخت ارزش‌ها و استعدادهای روحی خود)	حضرت فاطمه <small>علیها السلام</small>	انسان خوب و با ایمانی بودن	من حضرت فاطمه <small>علیها السلام</small> هستم.	۲۰
درس چهارم: مهربان‌تر از مادر	خدا	مادر (پرنده)	مهربان بودن	خدا مادر است. داستان این درس برای شرح آیه ۶۴ سوره یوسف: «هو ارحم الراحمین»، به خوبی انتخاب شده است.	۲۲
	پَر پرنده	لیاس	پوشش بودن، زیبا	پَر لیاس است.	۲۵
درس پنجم: می‌خواهم وضو بگیرم.	۱ -	-	-	-	۲۶
درس ششم: پیامبران خدا	پیامبر	پیام رسان	پیام رسان بودن	پیامبر پیام رسان است.	۳۵
درس هفتم: مهمان کوچک در این درس ۳ بار شخصیت پیامبر با عنوان پدر عینی شده است.	پیامبر	پدر (در صفحه ۳۶ با ذکر داستان پیامبر با یک پسر یتیم آن حضرت را نیز همچون پدری مهربان نشان می‌دهد.)	مهربان و حامی بودن	پیامبر پدر است.	۳۸ و ۳۶ و ۳۹

۱. هر درسی که فاقد استعاره بوده، در جدول با خط تیره (-) نشان داده شده است.

نام درس	قلمرو مقصد	قلمرو مبدا	تعمیم چندمعنا	نگاشت جزئی	صفحه
درس هشتم: جشن میلاد	روز میلاد حضرت محمد ﷺ	روز تولد محمد (برادر زهرا شخصیت اصلی داستان)	متولد شدن در یک روز و شادمانی نزدیکان	روز میلاد پیامبر روز تولد محمد است. (به کمک این نگاشت ولادت پیامبر ﷺ در قرن‌ها پیش برای کودکان ملموس‌تر شده است.)	۴۰
درس نهم: اهل بیت پیامبر	کسا یا جامه (اشاره به حدیث کسا)	خانه	محل جمع آمدن اهل خانه بودن	کسا خانه است. و (اهل کسا اهل خانه هستند.)	۴۴
درس دهم: خانواده مهربان	من (شناخت استعداد روحی خود)	حضرت علی <small>علیه السلام</small>	ایثارگری و کمک کردن به مردم	من حضرت علی <small>علیه السلام</small> هستم.	۵۰
	من (شناخت استعداد روحی خود)	فرزند مرد فقیر داستان	شاد از کمک امام و شکرگزار	من فرزند مرد فقیر هستم.	۵۱
درس یازدهم: نماز بخوانیم	من (شناخت استعداد روحی خود)	زینب	توانایی نمازخواندن	من زینب هستم.	۵۲
	نماز	گفتگو	ارتباط برقرار کردن	نماز گفتگو با خدا است	۵۵
	یاد خدا	فروغ و روشنی دل	شادی و آرامش دادن	یاد خدا فروغ دل است.	۵۶
	رسیدن به سن تکلیف	جشن	شادی و جذابیت داشتن	سن تکلیف جشن است.	۵۷
درس دوازدهم: پدر مهربان	امام علی <small>علیه السلام</small>	پدر	مهربانی و دلسوزی	امام علی <small>علیه السلام</small> پدر هستند.	۵۸
درس سیزدهم: بهترین دوست	امام حسن <small>علیه السلام</small>	بهترین دوست	گذشت، مهربانی و مهمان‌پذیری	امام حسن <small>علیه السلام</small> بهترین دوست مردم است.	۶۳
درس چهاردهم: دعای باران	ابر و باد	انسان	ناطق بودن و کمک کردن به دیگران	ابر و باد انسان هستند.	۷۰
	دختر کوچک	ابر	انجام کار به ظاهر کوچک ولی ارزشمند (احسان به ظاهر کم نیز ارزشمند است.)	دختر کوچک ابر است.	۷۱

نام درس	قلمرو مقصد	قلمرو مبدا	تعمیم چندمعنا	نگاشت جزئی	صفحه
درس پانزدهم: بچه‌ها سلام	ما بچه‌ها	پیامبر ﷺ	تواضع و پیشی گرفتن در سلام کردن (در تاکید به مفهوم آیه ۵۴ سوره مبارکه انعام که می‌فرماید: «فقل سلام علیکم»)	ما بچه‌ها پیامبر ﷺ هستیم.	۷۳ و ۷۴
	لب پیامبر ﷺ	آسمان	پر برکت و مفید بودن	لب (سخنان) پیامبر آسمان است.	۷۵
	سلام پیامبر ﷺ	چشمه	لطیف، پر برکت و دائمی بودن	سلام پیامبر ﷺ چشمه است.	۷۵
	سلام پیامبر ﷺ	گل محمدی	جذاب و چیدنی	سلام پیامبر ﷺ گل محمدی بود.	۷۵
درس شانزدهم: طبیعت زیبا	-	-	-	فاقد استعاره	۷۶
درس هفدهم:	خروس، بلبل، گنجشک، غنچه و گل	انسان (عابد)	شکرگزاری، بیداری در صبح و نماز خواندن	خروس و بلبل و... انسان هستند.	۸۰ و ۸۲
درس هجدهم: راه خوشبختی	شخص دروغگو	چوپان دروغگو	بدبخت بودن، مورد اعتماد مردم نبودن	شخص دروغگو «چوپان دروغگو» است.	۸۴
درس نوزدهم: جشن بزرگ	-	-	-	فاقد استعاره	۸۸
درس بیستم: در کنار سفره	-	-	-	فاقد استعاره	۷۶

با توجه به جدول شماره ۱ نویسندگان هدیه‌های آسمانی پایه دوم دبستان با استفاده از ۳۸ حوزه مبدا جهت ملموس‌تر کردن ۳۲ حوزه مقصد انتزاعی یا کم‌تر شناخته شده بهره برده‌اند. حوزه‌های مبدا «هدیه ۲ بار، پدر ۲ بار، انسان ۳ بار» و «نقاش، نقاشی، شکرگزاری انسان، حضرت فاطمه (علیها السلام)، مادر (پرنده)، لباس، پیام‌رسان، روز تولد محمد، خانه، حضرت علی (علیه السلام)، فرزند مرد فقیر داستان، زینب، گفتگو، فروغ و روشنی دل، جشن، بهترین دوست، ابر، پیامبر ﷺ، آسمان، چشمه، گل محمدی، چوپان دروغگو» هرکدام ۱ بار برای تفهیم حوزه‌های مقصد «نعمت‌های خداوند (پدر، مادر، چشم، دست و...)، خدا ۲ بار، دریا، آواز خواندن و شکرگزاری پرنده، نعمت، ماه، من (شناخت ارزش‌ها و استعدادهای روحی خود) ۴ بار، پسر، پیامبر ۲ بار، روز میلاد حضرت محمد ﷺ، کسا یا جامه

(اشاره به حدیث کسا)، نماز، یاد خدا، رسیدن به سن تکلیف، امام علی (علیه السلام)، امام حسن (علیه السلام)، ابر و باد، دختر کوچک، ما بچه‌ها، لب، سلام پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) ۲ بار)، استفاده شده‌اند. به‌کارگیری این تعداد استعاره برای دانش‌آموزان پایه دوم دبستان که عمده شناخت خود از پدیده‌ها را از طریق عینیات به دست می‌آورند، کافی به نظر نمی‌رسد. همچنین نویسندگان در درس‌های ۵، ۱۶، ۱۹ و ۲۰ از هیچ‌گونه استعاره‌ای برای تقریب ذهن دانش‌آموزان استفاده نکرده‌اند و این درحالی است که بهره‌مندی از استعاره‌های بیشتر می‌تواند موجب درک بهتر مخاطب، از مفاهیم انتزاعی مورد نظر نویسندگان شود.

در درس ششم که به موضوع پیامبران می‌پردازد، تنها از یک استعاره برای عینی کردن مفهوم آن استفاده شده است؛ حال آنکه بحث در این خصوص به جهت اهمیت زیادی که دارد نیازمند بهره‌گیری از انواع مختلف استعاره‌ها برای تفهیم دانش‌آموزان است؛ زیرا درک واژه پیامبر از آن جهت که نقش آن در ارتباط با خدا تعریف می‌شود، برای کودک مشکل است؛ بنابراین بهره‌مندی از عنصر استعاره جهت عینی کردن این مفهوم از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در میان حوزه‌های مقصد عینی شده در این کتاب، برخی از قلمروهای مقصد، انتزاعی نیستند بلکه حالتی کم‌تر شناخته شده دارند که برای درک بهتر آن از سوی دانش‌آموزان، از قلمروهای مبدا شناخته شده‌تر استفاده شده است. برای نمونه در صحبت از روز تولد پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در درس هشتم، نویسندگان با هم‌زمان کردن آن با روز تولد شخصیت اصلی داستان، شادی حاصل از این اتفاق را با شادی روز تولد دانش‌آموزان پیوند زده‌اند. می‌دانیم که «یکی از راهکارهای مناسب در رسیدن کودک به مرحله انتزاعی در رشد زبان، استفاده از داستان و قصه‌گویی است» (سیدکلان، ۱۳۹۸، ص ۱۷۸) و در هدیه‌های آسمانی پایه دوم استفاده از این ابزار در حد مطلوب بوده است. البته داستان در آن، گاه روایت گوشه‌هایی از زندگانی ائمه اطهار (علیهم السلام) و در مواردی دیگر حکایات یا قصه‌های نوشته شده از جانب مؤلفان کتاب است.

جدول شماره ۲. نمونه قلمروهای مبدا و مقصد و تعمیم‌های چندمعنایی هدیه‌های آسمانی سوم دبستان به تفکیک درس‌ها

نام درس	قلمرو مقصد	قلمرو مبدا	تعمیم چندمعنا	نگاشت جزئی	صفحه
درس اول: آستین‌های خالی	نعمت	هدیه	با ارزش و دوست داشتنی بودن	نعمت هدیه است.	۱۲
درس دوم: غروب یک روز بهاری	باران، آفتاب، جنگل و سایر نعمت‌ها	هدیه	با ارزش و دوست داشتنی بودن	باران، آفتاب و... هدیه است.	۱۶ و ۱۸
	یاد خدا	بوی گل	آرامش‌بخش و دلنشین بودن	یاد خدا بوی گل است.	۱۸

نام درس	قلمرو مقصد	قلمرو مبدا	تعمیم چندمعنا	نگاشت جزئی	صفحه
درس سوم: همیشه با من	من	پیامبر ﷺ	مهربان و دوست داشتنی	من پیامبر ﷺ هستم.	۲۲
درس چهارم: در کاخ نمرود	من	حضرت ابراهیم ﷺ	شجاع، نترس و خدایپرست	من حضرت ابراهیم ﷺ هستم.	۲۹
درس پنجم: روز دهم	آیه ۴ سوره صف «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ...»	قیام امام حسین ﷺ در روز عاشورا	جهاد در راه خدا	آیه ۴ سوره صف قیام امام حسین ﷺ است.	۳۲
درس ششم: بانوی قهرمان	یزید	مرده(جسد)	بی حرکت و ساکت بودن	یزید مرده(جسد) است.	۴۲
	من	حضرت زینب ﷺ	صبور، شجاع، بالیمان	من حضرت زینب ﷺ هستم.	۴۳
درس هفتم: بوی بهشت	آیه ۴۶ سوره انفال؛ «... وَأَصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ».	داستان صبر و استقامت حضرت زینب ﷺ	صبر و استقامت	آیه ۴۶ سوره انفال داستان حضرت زینب ﷺ است.	۴۰ و ۴۴
	آیه ۲۳ سوره اسرا؛ «وَقُلْ لَهَا قَوْلًا كَرِيمًا»	داستان اویس و قول او به مادرش	احترام به مادر و تکریم وی	آیه ۲۳ سوره اسرا داستان اویس است.	۴۰ و ۴۹
درس هشتم: جشن تکلیف	سن تکلیف	کارنامه	ثبت نمره و امتیازات در آن	سن تکلیف کارنامه است.	۵۴
	چادر نماز	گل	زیبایی	چادر نماز گل است.	۵۸
درس نهم: گفت وگو با خدا	من	آب	صاف، ساده و پاک	من آب هستم.	۶۴
	من	خورشید	گرم و نورانی	من خورشید هستم.	۶۴
	چشم من	چشمه	زیبا و پاکیزه	چشم من چشمه است.	۶۴
	دل من	دریا	بزرگ و پر ظرفیت	دل من دریا است.	۶۴
درس دهم: ماه مهمانی خدا	صدای اذان	صدای زنگ تلفن، صدای زنگ مدرسه	اعلان، دعوت به انجام کاری مانند: (شروع کلاس، درخواست مکالمه، درخواست نماز)	صدای اذان، صدای تلفن یا صدای زنگ مدرسه است.	۶۲
	ماه رمضان	مهمانی	عزیز بودن مهمان، پذیرفته شدن خواسته مهمان	ماه رمضان مهمانی است	۶۷
	مدرسه	ماه رمضان	کلاس درس داشتن	مدرسه ماه رمضان است.	۷۰
سحری	زنگ اول	در آغاز کلاس ها قرار داشت	سحری زنگ اول است.	۷۰	

نام درس	قلمرو مقصد	قلمرو مبدا	تعمیم چندمعنا	نگاشت جزئی	صفحه
	روزه	زنگ دوم	پس از سحری و در ردیف دوم قرار داشتن.	روزه زنگ دوم است.	۷۰
	قرآن	زنگ سوم	پس از روزه و در ردیف سوم قرار داشتن.	قرآن زنگ سوم است.	۷۰
	افطار	زنگ چهارم	پس از روزه و در ردیف سوم قرار داشتن	افطار زنگ چهارم است.	۷۰
درس یازدهم: عید مسلمانان	-	-	-	-	۷۲
درس دوازدهم: سخن آسمانی	قرآن	هدیه	با ارزش، دوست داشتنی و دلنشین بودن	قرآن هدیه است.	۸۳
	قرآن	باغ	پر از میوه بودن	قرآن باغ است.	۸۳
	سوره‌ها و آیات	گل	خوش بو بودن	سوره‌ها و آیات گل هستند.	۸۳
درس سیزدهم: انتخاب پروانه	خدا	دوست	مهربان و خیرخواه بودن	خدا دوست است.	۸۵
	حجاب پروانه	مروارید در صدف	با ارزش و گران بها بودن، پوشیده و در محل امن بودن	حجاب مروارید در صدف است.	۸۷
	پروانه (اسم خاص)	گل	زیبایی	پروانه گل است.	۸۹
	حجاب (چادر)	گلبرگ	پوشش، حفاظت و زیبایی	حجاب گلبرگ است.	۸۹
	چادر	بال و پر	وسیله پرواز و سبکباری	چادر بال و پر است.	۸۹
	پروانه	سرو	سرفراز و سربلند بودن	پروانه سرو است.	۸۹
	پروانه	فرشته	نمونه، پاک و باعفت	پروانه فرشته است.	۸۹
	درس چهاردهم: اُم اینها	حضرت فاطمه (ع)	مادر پدر	مهربان، دلسوز و یاریگر بودن	حضرت فاطمه (ع) مادر پدرش (= پیامبر) است.
حضرت فاطمه (ع)		هدیه	ارزشمند، موجب خوشحالی	حضرت فاطمه (ع) هدیه خداوند است.	۹۲
درس پانزدهم: همسفر ناشناس	-	-	-	-	۹۶
درس شانزدهم: داناترین مردم	-	-	-	-	۱۰۲
درس هفدهم: خواب شیرین	-	-	-	-	۱۰۸

نام درس	قلمرو مقصد	قلمرو مبدا	تعمیم چندمعنا	نگاشت جزئی	صفحه
درس هجدهم: آینه سخنگو	آینه	انسان	صحبت کردن با رضا	آینه انسان است.	۱۱۴
	اوصیکما ... بتقوی الله و نظم امرکم. [نهیج البلاغه، نامه ۴۷]	داستان رضا و صحبت‌های او با آینه	اهمیت نظم	توصیه امام علی <small>علیه السلام</small> داستان رضا و آینه است.	۱۱۴ و ۱۱۷
درس نوزدهم: گندم از گندم بروید	عمل نیک یا بد ما	گندم یا جو	بذر برای کاشت	عمل ما گندم یا جو است.	۱۲۱
	بهبشت	هدیه، مزد	هدف، ارزشمند بودن	بهبشت هدیه و مزد است.	
	دنیا	مزرعه	محل کشت، محل انجام کار	دنیا مزرعه است.	۱۲۲
	آخرت	زمان برداشت	نتیجه تلاش خود را دیدن	آخرت زمان برداشت است.	۱۲۲
درس بیستم: باغ همیشه بهار	عمل نیک یا بد ما	پژواک	به سوی خودمان بازگشتن	اعمال ما پژواک هستند.	۱۲۳
	بهبشت	باغ	زیبا و دل‌انگیز، بهاری بودن	بهبشت باغ است.	۱۲۵
	عمر	بهار	زیبا، لذت‌بخش و گذرا بودن	عمر بهار است.	۱۲۵

دقت در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که مؤلفان در ۲۰ درس کتاب هدیه‌های آسمانی پایه سوم دبستان از ۴۶ استعاره برای ملموس کردن مفاهیم انتزاعی یا کم‌تر شناخته شده بهره برده‌اند. قلمروهای مبدا به کار رفته به این منظور عبارتند از: «هدیه ۵ بار، بوی گل، پیامبر صلی الله علیه و آله، حضرت ابراهیم علیه السلام، قیام امام حسین علیه السلام در روز عاشورا، داستان صبر و استقامت حضرت زینب، داستان اویس و قول او به مادرش، داستان رضا و صحبت‌های او با آینه، مرده، حضرت زینب علیها السلام، کارنامه، گل ۳ بار، آب، خورشید، چشمه، دریا، صدای زنگ تلفن، صدای زنگ مدرسه، مهمانی، ماه رمضان، زنگ اول، زنگ دوم، زنگ سوم، زنگ چهارم، باغ ۲ بار، دوست، مروارید در صدف، گلبرگ، بال و پر، سرو، فرشته، مادر پدر، انسان، گندم یا جو، مزد، مزرعه، زمان برداشت، پژواک، بهار» که مفاهیم انتزاعی یا کم‌تر شناخته شده «نعمت، باران، آفتاب، جنگل و سایر نعمت‌ها، یاد خدا، یزید، آیه ۴۶ سوره انفال، آیه ۴ سوره صف، آیه ۲۳ سوره اسراء، اوصیکما ... بتقوی الله و نظم امرکم، من ۵ بار، سن تکلیف، چشم من، دل من، صدای اذان، ماه رمضان، مدرسه، سحری، روزه، افطار، قرآن ۳ بار، سوره‌ها و آیات، خدا، حجاب پروانه، پروانه (اسم خاص) ۳ بار، حجاب (چادر) ۳ بار، حضرت فاطمه علیها السلام ۲ بار، آینه، عمل نیک یا بد ما ۲ بار، بهشت ۲ بار، دنیا، آخرت، عمر» را عینی کرده‌اند. نکته مورد توجه آن است که در پایه سوم نیز نویسندگان در درس‌های ۱۱، ۱۵، ۱۶ و ۱۷ هدیه‌های آسمانی هیچ استعاره‌ای را جهت ملموس کردن مفهوم مورد نظر خود به کار نگرفته‌اند.

و ۴۶ استعاره استفاده شده تنها شامل ۱۶ درس از این دروس می‌شود. همچنین مشابه شیوه هدیه‌های آسمانی پایه دوم دبستان، مؤلفان در پایه سوم نیز جهت تفهیم مفاهیم مرکزی برخی آیه‌ها و احادیث، به ذکر مثالی از زندگی ائمه اطهار و یا نوشتن داستانی ابتکاری جهت ملموس‌تر کردن مفهوم خاص آنها اقدام کرده‌اند. در دروس ۵، ۶، ۷ و ۱۸ از این شیوه استفاده شده است که آیه یا حدیث به‌عنوان قلمرو مقصد و داستان ذکر شده را به‌عنوان قلمرو مبدا در نظر می‌گیریم.

بحث و نتیجه‌گیری

تالیف کتاب‌های درسی که با هدف آموزش انجام می‌گیرد به جهت نقش آن در شکل‌دهی باور و افکار دانش‌آموزان دارای اهمیت است؛ در این میان کتاب‌هایی که به آموزش موضوعات انتزاعی می‌پردازند جایگاه ویژه‌ای دارند. هدیه‌های آسمانی نمونه بارز این‌گونه از منابع آموزشی محسوب می‌شود که با در نظر گرفتن گروه سنی مخاطبان آن، لزوم بهره‌گیری از رویکردهای مختلف در جهت انتقال هرچه بهتر مفاهیم مطرح در آن ضرورت دارد. نظریه استعاره شناختی ابزار لازم برای چنین پژوهشی را در اختیار ما قرار داده است.

در پژوهش حاضر میزان استفاده از استعاره‌ها در جهت تفهیم مفاهیم انتزاعی و کم‌ترشناخته شده، با شناسایی و درج نمونه‌ها در دو جدول مجزا برای هر یک از پایه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و اطلاعات مربوط به «قلمرو مبدا»، «قلمرو مقصد»، «تعمیم چند معنا» و «نگاشت جزئی» به تفکیک درس‌های کتاب جمع‌آوری گردید. نتیجه حاصل از تجزیه و تحلیل این نمونه‌ها نشان می‌دهد که مؤلفان از میان ۲۰ درس در هر پایه، تنها برای تفهیم ۱۶ درس آن از استعاره استفاده کرده‌اند. لذا در پایه دوم از ۳۸ استعاره برای ملموس کردن مفاهیم انتزاعی ۱۶ درس و در پایه سوم از ۴۶ استعاره برای تفهیم حوزه‌های مقصد ۱۶ درس بهره برده‌اند. همچنین مفاهیم مطرح در هر پایه که از استعاره بی‌بهره بوده‌اند عبارتند از: وضو (درس ۵، پایه ۲)، پاکیزگی طبیعت و آیه ۴۷ سوره مبارکه فرقان (درس ۱۶، پایه ۲)، ولادت امام زمان (عجله) (درس ۱۹، پایه ۲)، دعای سر سفره (درس ۲۰، پایه ۲)، عید فطر (درس ۱۱، پایه ۳)، امام سجاد (علیه السلام) (درس ۱۵، پایه ۳)، امام باقر (علیه السلام) (درس ۱۶، پایه ۳)، امام صادق (علیه السلام) (درس ۱۷، پایه ۳). در کنار غفلت از مفاهیم این درس‌ها، برخی دیگر از مفاهیم هستند که دانش‌آموزان برای درک بهتر آنها به عینی‌سازی‌های بیشتری نیاز دارند. در درس ششم از پایه دوم دبستان که به موضوع پیامبران (علیهم السلام) می‌پردازد، تنها از یک استعاره برای ملموس کردن مفهوم آن استفاده شده است؛ در صورتی که مؤلفان می‌توانستند با آوردن استعاره‌های بیشتر در خصوص این مفهوم، به روشن‌تر شدن آن در ذهن مخاطبان خود کمک کنند؛

زیرا درک واژه پیامبر برای کودک از آن جهت که در ارتباط با مفهوم خدا تعریف می‌شود، سخت است؛ بنابراین بهره‌مندی از عنصر استعاره جهت عینی کردن این مفهوم اهمیت دارد. یکی از شیوه‌هایی که مؤلفان جهت تفهیم مفاهیم تعدادی از آیات و احادیث ذکر شده در کتاب به کار بسته‌اند، ذکر داستانی در جهت ملموس‌تر کردن مفهوم مرکزی آن آیه یا حدیث است. از این شیوه در درس ۹ پایه دوم برای بیان حدیث شریف کساء، در درس ۵، ۶، ۷ و ۱۸ پایه سوم به ترتیب برای ملموس‌تر کردن مفاهیم «جهاد در راه خدا» (صف/۴)، «توصیه به صبر» (انفال/۴۶)، «احترام به پدر و مادر» (اسراء/۲۳)، «نظم و تقوی» (نهج البلاغه/ نامه ۴۷)، استفاده شده است. در این نوع از نمونه‌ها مفاهیم مطرح در آیات و احادیث به‌عنوان قلمرو مقصد و داستان ذکر شده برای آن به‌عنوان قلمرو مبدا در نظر گرفته می‌شود. این شیوه در تفهیم مفاهیم حوزه‌های مقصد یاد شده کمک شایانی کرده است.

نکته دیگر آن‌که بخشی از حوزه‌های مقصد مطرح در هر دو پایه دوم و سوم انتزاعی نیستند؛ لکن آشنایی کودکان با آن مفاهیم کم‌تر است. به بیان دیگر این موارد حالتی کم‌تر شناخته شده دارند. مؤلفان در درس ۸ پایه دوم که از روز تولد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سخن می‌گوید، به درستی از قلمروی مبدا متناسب بهره برده‌اند؛ اما در نمونه‌های مشابه دیگر از این امر غفلت شده است؛ مفاهیم مطرح در درس‌های ۵، ۱۶، ۱۹ و ۲۰ در پایه دوم و مفاهیم مطرح در درس‌های ۱۱، ۱۵، ۱۶ و ۱۷ در پایه سوم که پیش‌تر اشاره شد به‌طور عمده از این دست محسوب می‌شوند. همچنین با در نظر گرفتن تعداد دروس هدیه‌های آسمانی پایه‌های دوم و سوم دبستان، استعاره‌های به کار رفته در هریک از آنها از جهت تنوع و کمیت نیاز به کار بیشتر دارد؛ هرچند در مواردی که از این ابزار استفاده شده، نتیجه مطلوب بوده است. بنابراین، با ارتقای دانش‌آموزان به پایه تحصیلی بالاتر و افزایش رشد شناختی و تجربه آنها از محیط یادگیری، فراوانی و گستردگی کاربرد استعاره در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی بیشتر می‌شود. به هر حال، عدم کاربرد استعاره در تعدادی از دروس و کاربرد اندک آن در برخی از درس‌ها، ضرورت نگاه متوازن به بسامد و توزیع کاربرد استعاره در کتاب‌های درسی را از سوی مؤلفان نمایان‌تر می‌کند.

نکته پایانی آنکه؛ یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند هم در حوزه تألیف و هم در حوزه تدریس، مورد استفاده مؤلفان و معلمان قرار گیرد تا از استعاره به‌عنوان پلی برای پیوند زدن مفاهیم عینی به مفاهیم انتزاعی بهره ببرند و یادگیری مفاهیم ناملموس را برای دانش‌آموزان تسهیل کنند.

منابع

۱. بلک، جرمی و آنتونی گرین (۱۳۸۳)، فرهنگنامه خدایان، دیوان و نمادهای بین النهرین باستان، ترجمه پیمان متین، چاپ اول، تهران: امیر کبیر.
۲. بهنام، مینا (۱۳۸۹)، «استعاره مفهومی نور در دیوان شمس»، نقد ادبی، دوره ۳، ش ۱۰، ص ۹۱-۱۱۴.
۳. پورابراهیم، شیرین و همکاران (۱۳۹۰)، «بررسی مفهوم بصیرت در زبان قرآن در چارچوب معنی شناسی شناختی»، پژوهش‌های زبان‌شناسی، دوره ۳، ش ۲، ص ۱۹-۳۴.
۴. دانشمند، مرتضی و همکاران (۱۴۰۱)، هدیه‌های آسمان، دوم دبستان، چاپ یازدهم، تهران: شرکت افست.
۵. دانشمند، مرتضی و همکاران (۱۴۰۱)، هدیه‌های آسمان، سوم دبستان، چاپ دهم، تهران: شرکت افست.
۶. راسخ مهند، محمد (۱۳۹۴)، درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی، چاپ پنجم، تهران: سمت.
۷. رقیب‌دوست، شهلا و شهره صادقی (۱۳۹۴)، «فرایند رشد درک استعاره در کودکان ۶-۸ ساله فارسی زبان، زبان‌شناخت»، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دوره ۶، ش ۱، ص ۱-۱۳۷.
۸. زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۷۴)، سرنی، چاپ ششم، تهران: علمی.
۹. سلطانی، وحیده و همکاران (۱۴۰۰)، «بدنمندی استعاره‌های مفهومی و درک مفاهیم انتزاعی در کودکان ۵ تا ۷ ساله فارسی زبان»، دو ماهنامه علمی بین‌المللی جستارهای زبانی، ش ۲، پیاپی ۶۲، ص ۴۸۱-۵۰۸.
۱۰. سیدکلان، سیدمحمد و همکاران (۱۳۹۸)، «فهم مضامین فلسفی داستان‌ها و حکایت‌های کتب فارسی دوره ابتدایی»، تفکر و کودک، دوره ۱۰، ش ۱، ص ۱۷۵-۱۹۴.
۱۱. سیف، علی‌اکبر (۱۴۰۱)، روان‌شناسی پرورشی نوین، تهران: دوران.
۱۲. شریفی، شهلا و زهرا حامدی‌شیروان (۱۳۸۹)، «بررسی استعاره در ادبیات کودک و نوجوان در چهارچوب زبان‌شناسی شناختی»، تفکر و کودک، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دوره ۱، ش ۲، ص ۶-۳۹.

۱۳. صادقی، شهره (۱۳۹۲)، «ارزیابی رشد زبان استعاری در کودکان فارسی زبان: بررسی مقایسه‌ای»، علم زبان، دوره ۱، ش ۱، ص ۱۴۵-۱۶۵.
۱۴. صدری، نیره (۱۳۸۵)، «بررسی استعاره در ادبیات فارسی از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی»، پایان‌نامه ارشد، دانشکده ادبیات دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۵. فاطمی، سیدحسین (۱۳۷۹)، تصویرگری در غزلیات شمس، چاپ دوم، تهران: امیرکبیر.
۱۶. فتوحی، محمود (۱۳۹۲)، سبک‌شناسی، تهران: سخن.
۱۷. فتوحی، محمود (۱۳۹۳)، آیین نگارش مقاله علمی-پژوهشی، چاپ یازدهم، تهران: سخن.
۱۸. فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۶۶)، شاهنامه، به تصحیح جلال خالقی مطلق، به کوشش احسان یار شاطر، نیویورک: Bibliotheca persica.
۱۹. فریدریش، یوهان (۱۳۶۸)، تاریخ خط‌های جهان، ترجمه فیروز رفاهی، تهران: دنیا.
۲۰. قوام، ابوالقاسم و زهره هاشمی (۱۳۹۱)، «امید و ناامیدی در بوف کور (تحلیل مفاهیم انتزاعی بوف کور براساس نظریه استعاره مفهومی، نقد ادبی)»، دوره ۵، ش ۲۰، ص ۱۴۳-۱۷۰.
۲۱. کریمی، طاهره و ذوالفقار علامی (۱۳۹۲)، «استعاره‌های مفهومی در دیوان شمس بر مبنای کنش حسی خوردن، نقد ادبی»، دوره ۶، ش ۲۴، ص ۱۴۳-۱۶۸.
۲۲. کوچش، زلتن (۱۳۹۳)، مقدمه‌ای کاربردی بر استعاره، ترجمه شیرین پورابراهیم، تهران: سمت.
۲۳. گلفام، ارسلان و فاطمه یوسفی‌راد (۱۳۸۱)، «زبان‌شناسی شناختی و استعاره»، تازه‌های علوم شناختی، دوره ۴، ش ۳، ص ۱-۶.
۲۴. منصوری، بهاره و همکاران (۱۳۹۶)، «فراگیری استعاره‌های حرکتی زمان در کودکان فارسی زبان»، زبان‌شناخت، دوره ۸، ش ۱۶، ص ۲-۱۳۷.
۲۵. مولوی، ج.م. (۱۳۷۸)، کلیات دیوان شمس، مطابق نسخه تصحیح شده استاد بدیع الزمان فروزان‌فر، به تصحیح مجتبی مولوی، تهران: امیر مستعان.
۲۶. نیلی‌پور، رضا (۱۳۹۴)، زبان‌شناسی شناختی (دومین انقلاب معرفت‌شناختی در زبان‌شناسی)، چاپ اول، تهران: هرمس.
۲۷. هاشمی، زهره (۱۳۸۹)، «نظریه استعاره مفهومی از دیدگاه لیکاف و جانسون»، فصلنامه علمی-پژوهشی ادب پژوهی، ش ۱۲، تابستان، ص ۱۱۹-۱۴۰.
۲۸. هاشمی، زهره (۱۳۹۲)، بررسی شخصیت و اندیشه‌های عرفانی بایزید بسطامی براساس روش استعاره‌شناختی، جستارهای ادبی، ش ۱۲، ص ۷۵-۱۰۴.
۲۹. هاوکس، ترنس (۱۳۸۶)، استعاره، ترجمه فرزانه طاهری، چاپ سوم، تهران: نشر مرکز.

30. Gibbs, R. W. (2017), *Metaphor wars*. Cambridge University Press.
31. Kövecses, z. (2010), *METAPHOR A Practical Introduction*, oxford university press.
32. Lakoff, G. & Johnsen, M. (2003), “Metaphors we live”. By London: The University of Chicago press.
33. Lakoff, G. (1980), “Conceptual metaphor in everyday language”. *The journal of philosophy*, Volume 77, Issue 8, 453–486.

